

Българско възраждане

от Уикипедия, свободната енциклопедия
(пренасочване от Българското възраждане)

Вижте *пояснителната страница* за други значения на **Възраждане**.

Българското възраждане е период на националноосвободително движение на българския народ от Османската империя. То започва през XVIII век, според някои с първата писана българска история на Паисий Хилендарски, и продължава повече от столетие до Освобождението на България през 1878. Това е период на коренни промени във всички сфери на общественно-икономическия, политическия и културния живот.

Промените в културната и духовната област са в две основни посоки: **новобългарското просветно движение** и борбата за **църковно обособяване**. Стремещт е освобождаване на образованието и културата от **елинското** влияние и поставяне на основите на нова материална и духовна култура. Съществена страна на този процес е борбата срещу **гръцката църковна власт** за църковна независимост.

Дълбоките промени в обществото водят до пробуждане и въстания на българския народ за възстановяване на българската държава. Етническите граници обхващали земите на **Мизия**, **Тракия** и **Македония**, с **единен книжовен и говорим език**, с обновяващо се общо съзнание и единна културна традиция.

Граници и периодизация

Долна граница

В миналото долната граница на Българското възраждане е бил много оспорван въпрос. Според възрожденските българи то започва през 20-те години на **XIX век**. Възрожденски дейци като **Георги Раковски** и **Васил Априлов** сочат като важна предпоставка за началото на Възраждането реформите на **Махмуд II** и **Танзимата**.^[1] По-късно **Марин Дринов** изказва мнение, че Възраждането започва с **Паисий Хилендарски** и написването на **История славянобългарска**. Още по-късно **Христо Гандев** сваля долната граница до началото на XVIII век с края на **епохата Кьопрюлю**.

Горна граница Краят на възрожденската епоха започва с **Освобождението на България** през 1878 г., **Съединението** през 1885 г., но процесите на Българското възраждане **продължават** и след това сред българите в **Македония** и **Одринско** и приключват едва с **Балканските войни** през 1912 – 1913 г.

Вътрешна периодизация Разделя се на три периода:

1. **Ранно възраждане** – от XVIII до началото на XIX век;
2. **Същинско възраждане** – от реформите в **Османската империя** през 20-те – 50-те години на XIX век до **Кримската война** (1853 – 1856 г.) и **Хатихумаюна**;
3. **Зряло възраждане** – от **Кримската война** и **Хатихумаюна** до **Освобождението на България** през 1878 г.

Българското възраждане не приключва със създаването на българска държава през 1878 г. По това време са живи и дейни много от възрожденците, минали през години на тежки изпитания, за това е писано в трудовете на **Захари Стоянов**, който е един от тях. Най-значителното дело на възрожденците след 1878 г. е **Съединението на България** през 1885 г.

Роля на буржоазията

Буржоазната група в българското общество се създава през XVIII век и е съставена от инициативни занаятчии и търговци, които влизат в контакт с изградените подобни слоеве в централна Европа, а през XIX век и в целия континент. Така попадат под влиянието на нови идеи за организация на обществото. Силен тласък на буржоазното развитие дава **Кримската война** 1853 – 1856 г., като влиянието на западните идеи се разпростира не само върху българите в емиграция, но и сред тези в рамките на **Османската империя**.^[2]

Центрове на българската буржоазия преди Освобождението са Цариград, Одеса и Букурещ. **Руско-турската война** изиграва ролята на буржоазно-демократична революция, като липсата на аристокрация прави дейността на буржоазния елит безусловна. Той е в основата на изграждането на **Княжество България**. Мнозина негови представители са от семейства на търговци и занаятчии, но получили добро европейско образование. Сред тях има заможни българи, представляващи земеделското съсловие.^[2]

Борба за българска църковна независимост

Борбата за българска църковна независимост е исторически период от Българското възраждане, в който се засилва стремещт на българите в **Османската империя** да възстановят самостоятелната **Българска православна църква**. В този период зачестяват стълкновенията с гръцките духовници, защитаващи интересите на **Цариградската патриаршия**. Постепенно българите усвояват редица храмове в **Мизия**, **Тракия** и **Македония** и получават правото да се черкуват на **български език**. В резултат от националните усилия през 1870 година със султански указ се признава легитимността на **Българската екзархия**.

Тази борба минава през условно три фази:

- За назначаване на българско духовенство и ползване на български език в църквите;
- За установяване на народна църква;
- За определяне границите на Българската екзархия.^[3]

Карта на Българско национално възраждане

Просветно движение и книжовен език

Важно значение за развитието на възрожденската книжнина изиграва започналият през първата половина на **XIX век** процес на образуване и утвърждаване на единен национален книжовен език. Този процес започва още в началото на образуването на българското национално съзнание, но в хода на просветното движение и особено с появата на периодичния печат въпросът за характера на книжовния език привлича вниманието на цялата възрожденска интелигенция. Споровете около съдбата на книжовния език довеждат до обособяването на три течения: църковнославянско, славянобългарско и новобългарско, като представителите на последното направление (**Петър Берон**, **Васил Априлов**, **Найден Геров** и др.) вземат връх и към средата на XIX век, чрез творчеството на по-известните писатели, публицисти, вестникари и книжари, на основата на **източнобългарския диалект**, окончателно се образува обликът на новобългарския книжовен език.

Тласък за развитието на възрожденската литература дава и българското книгопечатане. След появата на **Софрониевия „Неделник“** през 1806 г. българската печатна книга навлиза осезаемо в живота на просветените българи. Повечето български книги от XIX век до **Освобождението** се печатат в чужбина (най-вече в Румъния, Сърбия, Русия) или в Цариград, но през 30-те години на XIX век опити за откриване на печатници са правени и в **Солун**, и в **Самоков**. По-късно български книги се печатат и в **Русе** и **Свищов**.

Историографията на Възраждането често преекспонира обхвата и значението на просветното движение – според първото преброяване в **Княжество България**, проведено през 1881 година, грамотни са едва 3,3% от населението, обичайно ниво за предмодерните общества.^[4]

Просветното движение е насърчавано от османските власти през епохата на Танзимата, като средство за модернизацията на Империята.^[1]

Литература

Литературата, създадена в периода на Българското възраждане, е част от новата българска литература. Тя се различава от Средновековната (старобългарска) литература и по език, и по проблеми, и по жанрове и по тип художественост.

През първата половина на **XIX в.** в книжовния живот на българите се открояват и някои нови жанрови наклонности. За нуждите на просветното дело се развива т.нар. даскалска поезия. Обособява се и специално учебническо направление, в което са съсредоточени основните усилия на възрожденската интелигенция. Измежду имената на писателите на такъв вид книжнина личат тези на **Петър Берон**, **Неофит Рилски**, **Емануил Васкидович**, **Константин Фотинов**, **Христаки Павлович**, **Ботьо Петков**. Първоначално усилията на учебническите се насочват към превеждане и приспособяване на чужди образци, най-вече от руски, гръцки или сръбски произход, но постепенно съдържанието на възрожденските учебници се разнообразява. Освен задължителните граматика през втората четвърт на XIX век се издават учебници по история, география, физика, математика. Тази наклонност се запазва и след Кримската война, когато в подготовката и издаването на учебническата книжнина се включват **Петко Р. Славейков**, **Добри Войников**, **Тодор Шишков**, **Христо Ботев** и други.

В периода след Кримската война възрожденската литература преживява нов подем. Жанровото разнообразие става по-голямо. Авторското присъствие се засилва, обогатяват се художествените направления. Преобладаващият дял в литературния живот се пада на поезията, която е застъпена с всичките си видове – от лирическата песен до поемата (**Найден Геров**, **Добри Чинтулов**, **Петко Славейков**). Широка известност придобива **Георги Раковски**, който отпечатва през 1857 г. поемата „Горски пътник“, **Григор Пърличев**, спечелил през 1860 г. с поемата „Сердарят“ първа награда на годишния поетически конкурс в Атина, **Константин Миладинов**, **Райко Жинзифов**, **Любен Каравелов** („Хубава си, моя горо“, „Преминуват годините“), **Бачо Киро**, **Елена Мутева**. Най-висок връх възрожденската поезия достига с творчеството на **Стефан Стамболов** и **Христо Ботев**. Първите си поетични опити до Освобождението прави и **Иван Вазов**.

През 60-те години на 19 век творчеството на **Васил Друмев**, **Илия Блъсков** и **Любен Каравелов** поставя началото на самостоятелното развитие и на българската белетристика. През 1860 г. **Васил Друмев** публикува повестта „Нещастна фамилия“. Почти по същото време **Илия Блъсков** отпечатва „Изгубена Станка“. По-късно **Л. Каравелов** пише „Мамино детенце“, „Войвода“, „Неда“, „Хаджи Ничо“, „Крива ли е съдбата“ – повести, в които той завещал на бъдните поколения най-добрите образци на възрожденската белетристика.

След Кримската война се ражда и българската драматургия. Първите стъпки са направени под формата на кратки диалогични текстове, представяни на годишните училищни изпити. Впоследствие започва побългаряването на чужди сценарии, както прави **Сава Доброплодни** с пиесата „**Михаил Мишкоед**“. През 1857 г. се появява първата оригинална българска пиеса – „**Ловчанският владика** или **Бела на ловчанският сахатчия Николча**“, комедия, написана от **Теодосий Икономов**, в която се разобличава развратът на гръцкото духовенство. По-късно в областта на драматургията се извяват **Добри Войников** и **Васил Друмев**. Интересът на възрожденския българин към литературата намира израз и в разширяване на преводаческата дейност, в самостоятелното развитие на литературната критика, в обособяването на дейно книжарско-писателско съсловие, което наред с учителите и духовенството определя облика на възрожденската интелигенция.

Преса

През 40-те години на XIX век се поставя началото и на българския периодичен печат. Първите стъпки са направени от **Константин Фотинов** със списание „**Любословие**“ (Смирна, 1842 и 1844 г.). През 1846 г. в **Лайпциг** започва да излиза първият български вестник „**Български орел**“ на **Иван Богоров**. От 1848 г. в **Цариград** излиза „**Цариградски вестник**“. Общо до Освобождението броят на българските вестници и списания достига над 90, а вестническата професия се упражнява от около 133-ма души. В годините след Кримската война периодиката се разнообразява, появяват се специализирани издания за просвета, наука, политика, търговия и занаяти. Подобрва се външното оформление, нараства общественият интерес към пресата.

Возрожденските вестници и списания се печатат в 16 селища, като най-голям дял се пада на Цариград – „**Македония**“ и „**Гайда**“ на **Петко Славейков**, „**Право**“ и „**Век**“ на **Марко Балабанов**, униатският вестник „**България**“ на **Драган Цанков**, протурският вестник „**Турция**“, пробританският „**Източно време**“ и други. Сред емигрантските вестници се открояват букурещките издания „**Свобода**“ и „**Независимост**“ на **Любен Каравелов**, „**Бъдущност**“ и „**Бранител**“ на **Георги Раковски**, „**Знаме**“ на **Христо Ботев**, „**Народност**“ на **ТЦБК**, „**Отечество**“ на **Добродетелната дружина** и други. Отделни издания се печатат в **Белград** – „**Дунавски лебед**“ на **Раковски**, в **Браила** – „**Дунавска зора**“ на **Добри Войников** и „**Дума на българските емигранти**“ на **Христо Ботев**, в **Русе** се списва на български и турски език вилаетският вестник „**Дунав**“.

Наука

През епохата на Възраждането българите насочват вниманието си и към научната област. Макар и скромни, нерядко лишени от оригиналност, тези занимания изиграват важна роля за изграждане на новобългарската култура и за разпространяването на модерната европейска наука. Най-големи постижения възрожденските българи постигат в изследванията на собственото си минало. Първо **Паисий Хилендарски**, а след него и други възрожденски дейци насочват интереса си към историята и предприемат целенасочени издирвания на

